

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою
«Міжнародний банківський бізнес»
на тему:
«Оцінювання ліквідності банку за міжнародними стандартами»

Виконав: студент 4 курсу, групи 3
ФФБС

КАЗЮК Ігор Васильович

Науковий керівник: к.е.н., доцент

СЕРГЄЄВА Олена Степанівна

ОДЕСА - 2024 р

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми роботи обґрунтована тим, що в умовах прояву кризових явищ зовнішнього середовища банку, обумовленого загрозами та наслідками військової агресії росії проти України, у зону ризику попадає ліквідність банку, тому необхідно завчасно аналізувати можливі «шокові» події та реакцію банку на них та застосовувати відповідні заходи щодо мінімізації негативного впливу зовнішнього середовища. Для того, щоб запобігти виникненню криз ліквідності, важливого значення набуває вдосконалення оцінки ліквідності банку у системі управління нею з використанням сучасного та адаптованого до умов операційного середовища інструментарію, що базується на міжнародних стандартах та кращих практиках.

Метою кваліфікаційної роботи є вдосконалення інструментарію оцінки ліквідності банку, що базується на міжнародних стандартах та кращих практиках та враховує умови діяльності банків України.

Відповідно до поставленої мети, завданнями дослідження є:

- узагальнення наукових підходів до визначення терміну «ліквідність» та її класифікації з метою визначення можливих об'єктів оцінювання;
- систематизація факторів, що впливають на ліквідність банку;
- визначення місця оцінки ліквідності банку в системі управління нею;
- обґрунтування послідовності дій при оцінці ліквідності банку та особливості її здійснення на різних рівнях управління;
- дослідження методів та інструментів оцінки ліквідності банку;
- формування економічної характеристики та дослідження основних напрямів діяльності АТ «Райффайзен Банк»;
- аналіз ліквідності АТ «Райффайзен Банк» та вивчення практичного інструментарію, що використовується для оцінки ліквідності в банку;
- формування комплексу заходів для підвищення ефективності практичного інструментарію, що використовується для оцінки ліквідності в банку.

Об'єктом дослідження є ліквідність банку як об'єкт оцінювання, що формується під впливом різноспрямованих зовнішніх та внутрішніх факторів.

Предметом дослідження є методи та інструменти, що використовуються для оцінки ліквідності банку в системі управління нею.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація (для уточнення сутності терміну «ліквідність банку», систематизації видів ліквідності банку та факторів впливу на неї; систематизації методів та інструментів оцінки ліквідності банку; систематизації міжнародних стандартів моделей оцінки ліквідності; узагальнення методів моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення); порівняльний,

коефіцієнтний, графічний та табличний аналіз (оцінювання основних показників діяльності, фінансового стану та рівня ліквідності АТ «Райффайзен Банк»); метод ARIMA (прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках клієнтів АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік).

Інформаційно-фактологічну базу дослідження сформували офіційні та дослідницькі матеріали Базельського комітету з банківського нагляду, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду; нормативно-правові акти, статистичні, наглядові й звітно-аналітичні дані Національного банку України; звітність АТ «Райффайзен Банк»; праці вітчизняних та закордонних вчених з питань ліквідності банків. Для проведення розрахунків використано MS Office Excel (оцінювання основних показників діяльності, фінансового стану та рівня ліквідності АТ «Райффайзен Банк»); EViews (прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках клієнтів АТ «Райффайзен Банк» з використанням методу ARIMA).

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна бакалаврська робота є самостійно виконаним дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Структура і зміст роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 91 сторінку, зокрема 76 сторінок основного тексту, 7 таблиць, 27 рисунків, 5 додатків та список літератури з 85 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні основи оцінки ліквідності банку**» було визначено наступне: ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку). Ліквідність банку на мікрорівні є складовою ліквідності банківської системи (ліквідність на макрорівні), і, відповідно, стан ліквідності окремого банку залежно від його системної важливості пропорційно впливає на ліквідність цієї системи в цілому. При появі проблем в системі може спрацювати «ефект доміно», що негативно вплине на ліквідність окремого банку, та має враховуватися у процесі побудови системи її оцінювання.

При побудові системи оцінювання ліквідності банку необхідно враховувати основну її мікроекономічну складову – ліквідність балансу, адже в подальшій роботі оцінка та прогнозування ліквідності банку, в більшості випадків, базуватиметься саме на дослідженні ліквідності балансу в частині ліквідності активів, ліквідності пасивів та їх збалансованості. Отже, при побудові системи оцінювання ліквідності банку слід враховувати взаємозв'язки та взаємозалежності в цій ієрархічній системі.

У роботі розроблена класифікація ліквідності банку за такими ознаками, як: обсяг, результат, строк, зміна з часом, рівень управління та джерело.

Систематизовані фактори ліквідності банку поділяються на зовнішні (глобальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні), внутрішні специфічні (достатність власного капіталу, якість активів та пасивів, ринкові ризики, збалансованість активів та пасивів) та внутрішні загальні (стратегія та місія, стратегія управління ліквідністю, характеристика та склад власників, спеціалізація банку та його клієнтська база, організаційна побудова та розподіл повноважень підрозділів банку, кваліфікація кадрів, операційний ризик).

Визначено, що в системі управління ліквідністю оцінка є одним з інструментів управління, тобто функціональною підсистемою, що забезпечує інформаційну базу для планування, контролю та регулювання, оцінки ефективності управління ліквідністю банку.

З'ясовано, що для оцінки ліквідності банку використовуються горизонтальний, вертикальний, порівняльний, коефіцієнтний, структурний метод, метод непараметричної статистики, метод GAP (статичний, контрактний; динамічний, прогнозний), сценарний аналіз, стрес-тестування.

Міжнародні підходи до оцінки ліквідності наголошують на важливості підтримки відповідних резервів ліквідності, ефективних практик управління ризиками ліквідності та прозорі звітності банків для забезпечення ліквідності та фінансової стійкості на мікро- та макрорівнях банківської системи.

З'ясовано, що основні міжнародні стандарти оцінки ліквідності банків визначаються Базелем III, яким запроваджено коефіцієнт покриття ліквідності та коефіцієнт чистого стабільного фінансування. SREP, запроваджений регуляторними органами світу, в тому числі НБУ, передбачає постійний моніторинг, стрес-тестування та оцінку позиції ліквідності банків, механізмів управління ризиками та планів фінансування на випадок непередбачених обставин. МСФЗ вимагає від банків розкривати у фінансовій звітності відповідну інформацію про практику управління ризиком ліквідності, а також рівень ризику ліквідності. Вимоги щодо розкриття інформації спрямовані на підвищення прозорості та ринкової дисципліни шляхом надання зацікавленим сторонам достатньої інформації для оцінки профілю ризику ліквідності банку.

У другому розділі **«Оцінка ліквідності АТ «Райффайзен Банк»** було проведена наступне: АТ «Райффайзен Банк» є системно важливим банком, одним з лідерів ринку банківських послуг України, що пропонує клієнтам конкурентоспроможні послуги, результатом чого є покращення ринкових позицій банку та ефективність діяльності.

За результатами аналізу виявлено загальну тенденцію до зростання капіталу, зобов'язань і загальних активів як у банківській системі, так і у групі іноземних банківських груп. Однак, кредитний портфель мав різну динаміку у цих двох групах, зростаючи в банківській системі та зменшуючись у групі іноземних банківських груп. В цілому, ринкові позиції банку за період дослідження покращились.

Банк є найбільшим українським банком у групі банків іноземних банківських груп, кінцевими власниками істотної участі якого є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку та Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ, що

надає йому такі додаткові конкурентні переваги, як підтримка фінансової стійкості та трансфер інновацій управління та технологій надання банківських послуг..

Банк має ефективну збутову мережу, що включає стаціонарні (міжрегіональна мережа відділень, банкоматів, центрів самообслуговування) і дистанційні канали збуту (інтернет-банкінг і мобільний додаток), а також мобільних банкірів. Банком здійснено трансформацію стаціонарних каналів збуту, враховуючи умови ведення бойових дій на території України.

Діяльність банку була ефективною попри негативний вплив наслідків пандемічної кризи та повномасштабної війни росії проти України. У 2022 році показники ефективності погіршились насамперед через суттєве зростання витрат на формування резервів під втрати за активними операціями. У 2023 році фінансові показники було стабілізовано, що дозволило суттєво підвищити рентабельність капіталу та активів.

Достатній рівень ліквідності АТ «Райффайзен Банк» підтверджується дотриманням пруденційних нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України, та значеннями додаткових коефіцієнтів ліквідності.

Водночас, зважаючи на невизначеність операційного середовища в умовах війни, менеджментом банку має приділятися постійна увага зниженню ризику фондування, оскільки ресурсна база банку переважно сформована з залишків коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб.

Визначено, що результатом ефективної системи оцінки та управління ліквідністю банку забезпечено постійну платоспроможність та сформовано буфери ліквідності, необхідні для захисту від можливих несприятливих змін операційного середовища. Дохідні активи сформовані державними цінними паперами України та США з високим рівнем ліквідності та доходності та якісними кредитами. Погіршення економічного клімату в країні, спричинене повномасштабними військовими діями, може створити загрозу для ліквідності банку шляхом зниження здатності позичальників виконувати свої зобов'язання.

На ліквідність АТ «Райффайзен Банк» значною мірою впливають розриви (дисбаланси) ліквідності. Перевищення короткострокових зобов'язань над короткостроковими активами в розмірі в середньому 10 млрд грн за період аналізу не становить загрози для ліквідності, оскільки банк має значні стабільні залишки на рахунках клієнтів. Питома вага сталої частини короткострокових зобов'язань становить від 50 % до 96 %, залежно від продукту, валюти та сегменту, при середньому мінімальному значенні за прогноною моделлю 71 %. Таким чином, саме цей фактор у разі погіршення операційного середовища може спровокувати вразливість банку до кризи ліквідності.

У третьому розділі «**Напрями вдосконалення оцінки ліквідності банку**» зроблені висновки, щодо За результатами проведення досліджень запропоновано рекомендації щодо моделей оцінки ліквідності банку, що враховує міжнародні стандарти.

Встановлено, що моделі оцінки ліквідності є інструментами, які дозволяють банкам ідентифікувати, вимірювати та ефективно управляти ліквідністю та ризиком ліквідності. Використовуючи комплексні вхідні інформаційні дані, динамічні припущення (щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів), сценарний аналіз та стрес-тестування (пряме та реверсивне), банки можуть покращити свою здатність оцінювати та контролювати ліквідність та забезпечувати фінансову стійкість.

Визначено, що моделі оцінки ліквідності мають характеризувати ризики ліквідності, яким піддається банк, адекватним та досить консервативним чином, беручи до уваги принцип пропорційності. Це означає, що більші банки, або банки, що мають складніші ризики, мають використовувати складніші методології оцінки ліквідності для формування якісної аналітичної бази та прийняття на цій основі ефективних управлінських рішень.

Для забезпечення якості моделей оцінки ліквідності (точність, надійність та відповідність) доведено необхідність їх регулярної перевірки та перегляду. Перевірка моделі передбачає порівняння результатів моделі з фактичними результатами, бек-тестування на основі історичних даних, оцінку адекватності припущень та обмежень моделі. Регулярний перегляд гарантує, що моделі залишаються надійними та ефективними в оцінці ліквідності.

У роботі доведено необхідність моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення. За результатами дослідження кількісних підходів до моделювання грошових потоків ліквідності для продуктів без визначеного строку погашення ми дійшли висновку, що універсальна методологія відсутня. Визначено, що для досягнення цілей моделювання можуть використовуватись параметричні методи, методи на основі ARIMA та її різновиди ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, методи на основі машинного навчання.

Встановлено, що у процесі прийняття рішення щодо використання в практичній діяльності банку переваги та недоліки відповідних інструментів мають бути зважені індивідуально для кожного банку з урахуванням специфіки його діяльності, бізнес-моделі та складності операцій, та доступності інформаційної бази. При цьому при прийнятті остаточного рішення пріоритет має надаватись простішому методу порівняно зі складною моделлю, якщо з її допомогою можна досягти якісних результатів прогнозування, що відповідають цілям оцінювання та наглядовим вимогам.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

1. Ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку).

2. Встановлено, що при побудові системи оцінки ліквідності банку слід враховувати:

- взаємозв'язки та взаємозалежності в ієрархічній системі «ліквідність банківської системи – ліквідність банку – ліквідність балансу банку – ліквідність активів та пасивів банку»;

- систему класифікаційних ознак ліквідності: обсяг, результат, строк, зміна з часом, рівень управління та джерело;

- зовнішні (глобальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні), внутрішні специфічні (достатність власного капіталу, якість активів та пасивів, ринкові ризики, збалансованість активів та пасивів) та внутрішні загальні (стратегія та місія, стратегія управління ліквідністю, характеристика та склад власників, спеціалізація банку та його клієнтська база, організаційна побудова та розподіл повноважень підрозділів банку, кваліфікація кадрів, операційний ризик), що визначають її поточний рівень та можуть змінювати її в майбутньому.

3. Визначено, що в системі управління ліквідністю оцінка є одним з інструментів управління, тобто функціональною підсистемою, що забезпечує інформаційну базу для планування, контролю та регулювання, оцінки ефективності управління ліквідністю банку на основі використання горизонтального, вертикального, порівняльного, коефіцієнтного, структурного методів, методу непараметричної статистики, методу GAP, сценарного аналізу та стрес-тестування.

4. З'ясовано, що основні міжнародні стандарти оцінки ліквідності банків визначаються Базелем III, яким запроваджено коефіцієнт покриття ліквідності та коефіцієнт чистого стабільного фінансування. SREP, запроваджений регуляторними органами світу, в тому числі НБУ, передбачає постійний моніторинг, стрес-тестування та оцінку позиції ліквідності банків, механізмів управління ризиками та планів фінансування на випадок непередбачених обставин. МСФЗ вимагає від банків розкривати у фінансовій звітності відповідну інформацію про практику управління ризиком ліквідності, а також рівень ризику ліквідності.

5. Визначено, що в результаті ефективною системи оцінки та управління ліквідністю АТ «Райффайзен Банк», який виступив базою дослідження, забезпечено достатній рівень ліквідності, що підтверджується дотриманням пруденційних нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України, та значеннями додаткових коефіцієнтів ліквідності.

Зважаючи на невизначеність операційного середовища в умовах війни, менеджментом банку має приділятися постійна увага зниженню ризику фондування, оскільки ресурсна база банку переважно сформована з залишків коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб.

Якість активів в поточний момент не здійснює негативного тиску на ліквідність банку. АТ «Райффайзен Банк» сформовано буфери ліквідності, необхідні для захисту від можливих несприятливих змін операційного середовища. Дохідні активи є диверсифікованими, значні концентрації в певному типі активів відсутні. Погіршення якості кредитного портфеля

внаслідок впливу воєнних дій може створити загрозу для ліквідності банку шляхом зниження здатності позичальників виконувати свої зобов'язання, що негативно вплине на грошові потоки.

На ліквідність АТ «Райффайзен Банк» значною мірою впливають розриви (дисбаланси) ліквідності через перевищення короткострокових зобов'язань над короткостроковими активами. Відповідно, цей фактор у разі погіршення операційного середовища може спровокувати вразливість банку до кризи ліквідності.

6. Умови невизначеного операційного середовища у банківській сфері, що характеризуються такими факторами, як економічна нестабільність, зміни в ринкових умовах, політичні та регуляторні ризики, а також зміни в поведінці споживачів та конкурентів, вимагають наявності моделей оцінки ліквідності, які можуть враховувати цей комплексний набір факторів, та базуватись на міжнародних стандартах та кращих практиках. Це передбачає наявність комплексних вхідних інформаційних даних, системи динамічних припущень щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, використання сценарного аналізу та стрес-тестування (прямого та реверсивного). Ці елементи сприяють створенню більш точних та надійних моделей оцінки ліквідності, які допомагають банкам ефективно управляти своїм ризиком у невизначеному операційному середовищі.

7. Автором доведено необхідність моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення, що формують значні позиції на балансі банків України, в тому числі АТ «Райффайзен Банк».

Визначено, що для досягнення цілей моделювання можуть використовуватись параметричні методи, методи на основі ARIMA та її різновиди ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, методи на основі машинного навчання. Встановлено, що у процесі прийняття рішення щодо використання в діяльності банку переваги та недоліки інструментів мають бути зважені індивідуально для кожного банку з урахуванням специфіки його діяльності, доступності інформаційної бази та досягнення цілей оцінювання та наглядових вимог з мінімальними витратами всіх типів ресурсів.

8. Станом на останню звітну дату основу зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» формують залишки коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб – 74 % станом на 01.01.2024. З одного боку, це знижує вартість ресурсної бази, з іншого – спричиняє зростання ризику ліквідності через чутливість цієї складової зобов'язань до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що може спричинити відтік коштів.

Зважаючи на це, в роботі проведено апробацію використання методу ARIMA для прогнозування коштів на поточних рахунках банку. Визначено, що тренди залишків коштів фізичних осіб на поточних рахунках банку на 2025 рік мають нисхідний характер, що може мати негативний вплив на рівень його ліквідності. Тренди в залишках коштів суб'єктів господарювання на поточних рахунках на 2025 рік мають висхідний характер, що, за умови їх стабільності, матиме позитивний вплив на рівень ліквідності банку.